

2. Лук'янчикова О. Особливості ринку праці в Україні// Економіка, фінанси, право. – 2001, № 9. – С. 12.
3. Розраховано за даними: Склад населення України за статтю та віком на 1 січня 2001 року/ Державний комітет статистики. – К.: 2001. – С. 14.
4. Черниш Т. Зрушення в зайнятості населення України, спричинені реструктуризацією підприємств// Україна: аспекти праці. – 2001, № 4. – С. 18.
5. Економічна активність населення України у 2000 році: Статистичний збірник/Державний комітет статистики. – К.: 2001. – С. 45.
6. Економіка України в 2001 році: у дзеркалі статистики/ Урядовий кур'єр, 2002, 24 січня, № 15. – С. 7.
7. Економіка України в січні-лютому: у дзеркалі статистики/ Урядовий кур'єр, 2002, 21 березня, № 54. – С. 5.
8. Розраховано за даними: Склад населення України за статтю та віком на 1 січня 2001 року/ Державний комітет статистики. – К.: 2001. – С. 19.
9. Склад населення України за статтю та віком на 1 січня 2001 року/ Державний комітет статистики. – К.: 2001. – С. 18-19.
10. Розраховано за даними: Статистичний щорічник України за 2000 рік/ Державний комітет статистики. – К.: Техніка, 2001. – С. 363-364.
11. Інформаційний бюлетень Державного комітету статистики. – 1999, № 10-12. – С. 13.
12. Інформаційний бюлетень Державного комітету статистики. – 1999, № 10-12. – С. 81.
13. Соціально-економічне становище України за 2000 рік// Статистика України. – 2001, № 1. – С. 108.
14. Черниш Т. Зрушення в зайнятості населення України, спричинені реструктуризацією підприємств// Україна: аспекти праці. – 2001, № 4. – С. 20.
15. Статистичний щорічник України за 2000 рік/ Державний комітет статистики. – К.: Техніка, 2001. – С. 344.
16. Розраховано за даними: Статистичний щорічник України за 2000 рік/ Державний комітет статистики. – К.: Техніка, 2001. – С. 342-343.

УДК 331.522.4

М.І. Дзямулич – Луцький ДТУ

КВАЛІФІКОВАНА РОБОЧА СИЛА ЯК РУШІЙНИЙ ЧИННИК ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Основну увагу приділено проблемі розвитку та функціонування висококваліфікованої робочої сили в умовах економічних трансформацій, розглянуто проблемні питання збереження та розвитку інтелектуального потенціалу країни.

Ключові слова: робоча сила, інтелектуальний потенціал, людський капітал.

М.І. Dzjamulych – STU of Luc'k

The qualified labour as driving factor of economic development

The basic attention is given a problem of development and functioning of a highly skilled labour in conditions of economic transformations, considered problem questions of preservation and development of a mental potential of the country.

Key words: labour, mental potential, the human capital.

У сучасних умовах вирішальним чинником економічного прогресу все більше стає людина – кваліфікований працівник, який не просто є складовою частиною процесу виробництва, а й творчою рушійною силою розвитку саме цього процесу. Зростає роль особистого чиннику в економічному зростанні

суспільного виробництва. Так, американський дослідник П. Дракер вважає, що новітня еволюція робочої сили веде до серйозних соціально-економічних наслідків, оскільки впливає на відносини влади та власності у виробництві. Власники знань розцінюють їх як найважливіший ресурс сучасного виробництва та як свою інтелектуальну власність. Одночасно вони розглядають професійну компетентність як обґрунтування свого права на присвоєння праці, а не її відчуження, як інтелектуальний капітал, поєднаний з матеріальними та фінансовими ресурсами власників виробництва [1, ст. 67]. Все більше розповсюдження інформаційних технологій та процесу автоматизації виробництва змінює кваліфікаційну структуру робочої сили. В її складі поступово скорочується частка некваліфікованих та таких, що мають низький рівень кваліфікації працівників. Загальною тенденцією для більшості країн світу є зростання в абсолютному і відносному вираженні чисельності кваліфікованих та висококваліфікованих працівників. Рівень кваліфікації визначається при цьому рівнем освіти та професійної підготовки працівника.

Отже, в період трансформації всієї системи економічних, соціальних, політичних і культурних відносин найсуттєвіші зміни відбуваються в сфері трудових відносин. На зміну індустріальному типу економічного зростання приходить гуманітарний, рушійною силою якого стають наукові знання, творчий та інтелектуальний потенціал людини. Всі ці зміни відображають інноваційну модель економічного розвитку, що супроводжується зростанням ролі людського капіталу. Тобто на зміну категорії "робоча сила", що відображає сукупність фізичних, розумових, організаторських здібностей людини, набутих знань і досвіду приходить категорія "людський капітал", що являє собою сформований і накопичений людиною певний запас здоров'я, знань, навичок, здібностей, який цілеспрямовано використовується в певній галузі суспільного виробництва і сприяє зростанню продуктивності праці, завдяки чому впливає на зростання доходів його власника.

Відзначимо, що на сучасному перехідному етапі формування соціально-економічних відносин в Україні простежуються досить негативні тенденції. Нині ми спостерігаємо втрату освітнього потенціалу, деінтелектуалізацію праці, що є результатом непродуманої соціально-економічної політики, яка проводилась в 90-х роках. Це виє в приниженні статусу інтелектуальної праці, еміграції найкваліфікованіших спеціалістів, руйнації наукових шкіл, зниженні рівня освіченості населення, трудової та навчальної мотивації, кризі трудової етики, деформації структури зайнятості населення та багатьох інших тривожних тенденціях.

Світові тенденції, що відображають зростання ролі інтелектуалізації праці в умовах України мають свою специфіку, яка проявляється, зокрема, в тому, що інтелектуалізація праці передбачає особливу роль в суспільстві інститутів освіти, науки, культури тощо. В той же час, наукове виробництво в Україні майже зупинено. Так, виконання науково-технічних робіт зменшилося з 5064,5 млн. крб. у 1990 році до 1288,8 млн. грн. у 1998 році, тобто майже в десять разів у порівняльних цінах [2, ст. 82, 439]. Наука, освіта і культура нині розглядаються не як джерело інтенсифікації соціально-економічного

розвитку, а як один з резервів економії коштів для покриття бюджетного дефіциту.

Ситуація, що склалася на ринку праці України, згубно впливає на використання людського капіталу суспільства. Зростають масштаби безробіття, кілька років продовжується приховане і часткове безробіття (передусім, в науці та галузях промисловості, що визначають НТП). Продовжує скорочуватись попит на робочу силу, кількість нових робочих місць мізерна, і серед них практично немає таких, які потребують інтелектуальної праці. У процесі конверсії і реорганізації наукомістких виробництв не ставиться завдання зберегти інтелектуальний потенціал. Не ставить таких завдань і система перепідготовки і перекваліфікації при службах зайнятості, оскільки передусім, немає попиту на висококваліфіковану інтелектуальну працю і без втручання держави цей попит виникнути не може [3, ст. 73].

Усвідомлюючи необхідність збереження та розвитку людського капіталу задля забезпечення економічної незалежності та продуктивного розвитку держави, ми повинні певним чином визначити сукупність можливих державних заходів, спрямованих на збереження та розвиток інтелектуального потенціалу. Звичайно, можна запропонувати підвищити рівень фінансування наукомістких галузей та всіляко сприяти їх розвитку. Однак, зважаючи на економічну та фінансову кризу, в якій нині опинилася Україна це є досить проблематично.

Важливо сформулювати систему заходів та показників, які б мали істотний вплив на формування та збереження інтелектуального потенціалу, з одного боку, та були б реальними щодо їх здійснення в умовах сьогодення. Втім, відомо, що держава фактично не може забезпечити необхідне фінансування наукових досліджень та спрямовувати кошти виключно на розвиток наукомістких виробництв, оскільки існуючі проблеми в економіці країни загрожують небезпекою не в далекому майбутньому, а в найближчому часі.

На нашу думку, розвиток інтелектуального потенціалу найбільшою мірою залежить від такого:

- необхідно забезпечити достатній рівень фінансування науки, передових у технічному розвитку та наукомістких галузей;
- необхідні заходи, які б стимулювали до впровадження інновацій, використання на вітчизняних підприємствах передових досягнень науки та техніки, нових технологій тощо;
- першочерговим завданням є стимулювання робочої сили до самовдосконалення, підвищення рівня своєї кваліфікації, сприяння підготовці та перепідготовці фахівців високого рівня кваліфікації.

Жоден з цих заходів нині не може бути вирішений державою самотужки, так само, як і не може бути вирішений без її підтримки. Торкаючись першого, ми повинні зазначити, що хоча держава і декларує одним із своїх першочергових завдань розвиток науки, з іншого боку, як зазначає багато дослідників, її фінансування ведеться на мінімально необхідному рівні, тобто не може йти мова про значні широкомасштабні вкладення в наукові дослідження. Вирішення цієї проблеми полягає суто у відшукуванні шляхів забезпечення фінансових вливань у дану сферу. І оскільки держава не має таких

коштів, логічно, що варто було б відшукати їх у компаній та підприємств, які володіють необхідними коштами. Мова не йде про спонсора, який би взяв на себе зобов'язання фінансувати проведення наукових розробок та діяльність наукомістких підприємств та організацій, які знаходяться у віданні держави. Це по-перше, нереально, а по-друге, подібне фінансування повинно приносити дохід тому, хто згодиться вкладати значні кошти в розвиток науки та техніки.

Але існує інший шлях – стимулювання та сприяння вкладенню інвестицій в розвиток даної сфери. Як відомо, держава має два дієвих способи впливу на розмір інвестування в людський капітал та галузі, пов'язані з широким використанням інтелектуального потенціалу суспільства: вплив держави на доходи інвесторів (через систему податків та субсидій), а також – регулювання ціни людського капіталу (регулюючи ціни використовуваних ресурсів). Отже, створення умов для вкладення інвестицій в сферу науки та розвитку інтелектуального потенціалу країни може бути стимульоване створенням законодавчої бази та заходів держави, які б передбачали такі моменти:

- встановлення податкових пільг підприємствам, які впроваджують у виробництво новітні технології. Такі пільги можуть виражатися у зменшенні розміру ПДВ на продукцію, яка є новою або виготовлена з урахуванням нових технологій, зменшенні основних податків на певний термін тощо;
- реальне забезпечення механізму захисту інтелектуальної власності та стимулювання вкладень в розробку нових досягнень науки та техніки шляхом встановлення мінімальних ставок податку для фірм, які фінансують такі розробки;
- встановлення мінімального рівня оподаткування для підприємств, які виробляють засоби виробництва, що базуються на новітніх досягненнях науки та техніки, а також для підприємств, що закуповують цю техніку. Такі заходи стимулюватимуть вітчизняних виробників до оновлення основних фондів задля збільшення власного прибутку;
- зняття обмежень для доступу транснаціональних корпорацій на український ринок інтелектуальної власності та наукових розробок за умови фінансування ними таких програм з встановленням певних пільг при певних обмеженнях вивозу її за межі країни. Якщо ж залишити пріоритетні галузі на саморозвиток в умовах недостатнього державного фінансування ми не зможемо отримати всіх очікуваних вигод. Навіть при втраті певної частини цих вигод, Україна все ж отримає поштовх для розвитку власного інтелектуального потенціалу;
- розширення до максимально можливої межі пільгового кредитування підприємств, які впроваджують наукові розробки та досягнення НТП.

Дані заходи майже не передбачають широкомасштабного державного фінансування пріоритетних галузей, однак, є спрямованими на досягнення цілей, поставлених вище задля забезпечення розвитку інтелектуального потенціалу держави та розвитку її людського капіталу. Таким чином, податкове регулювання цих процесів призведе до економічного ринкового саморегулювання, що не буде негативно відображатись на макро- і мікроекономічних процесах всередині економіки країни. Ефективне їх впровадження безумовно

дасть свій ефект, який можливо і не буде значним з точки зору негайного збільшення доходів держави, однак, сприятиме розвитку головного чиннику суспільного виробництва – робочої сили, яка володіє великим обсягом знань, навичок та здібностей, необхідних для використання в процесі суспільного виробництва в умовах постіндустріального інформаційного суспільства, які вона може застосовувати для прискорення темпів розвитку науково-технічного прогресу. Тобто саме висококваліфікованої робочої сили.

Література

1. **Drucker P. F.** Post-Capitalist Society. – New York: Harper Business, 1993.
2. **Статистичний** щорічник України за 1998 рік/ Держкомстат України. – К.: Техніка, 1999. – 576 с.
3. **Гришнова О.А.** Людський капітал України: сучасний стан та динаміка змін.// Проблеми формування ринкової економіки: Між від. наук. зб. Спец. вип. Управління людськими ресурсами: проблеми теорії та практики. – К.: КНЕУ, 2001. – 628 с.

УДК 330.34 *О.Н. Гутей; доц. Л.В. Рібун, канд. екон. наук – УкрДЛТУ*

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ БОРОТЬБИ З ТІНЬОВОЮ ЕКОНОМІКОЮ

Розглядаються економічні і організаційні причини "тінізації національної економіки". Автори пропонують ряд заходів, які повинні сприяти легалізації тіншового сектора економіки, зменшенню кількості економічних правопорушень, що сприятимуть підвищенню ефективності національної економіки і довіри громадян до всіх гілок влади.

Ключові слова: тіншова економіка, підприємництво, економічні правопорушення.

O.N. Gutei; Doc. L.V. Ribyn – USUFWT

Economic-legal measures in overcoming black economy

Economic and organization reasons of "shadowing of national economy" are considered in the article. The authors propose a number of legislative enactments which should promote the legalization of shadow sector of economy, diminution of the amount of economic infringements of the law that will promote the increase of the effectiveness of national economy and the confidence of the citizens to all branches of power

Keywords: Shade economics, economic infringements of the law

Ситуація, що склалася в економіці України, є наслідком тих руйнівних процесів у виробництві, фінансовій, банківській трудовій сферах, які відбувалися протягом останнього десятиріччя і сприяли розвитку і поширенню явища "тіньової" економіки, що зводить нанівець всі спроби і зусилля законодавчої і виконавчої влади вивести країну з кризи. Подолання "тінізації" економіки було і залишається однією з найгостріших проблем сучасного соціально-економічного життя країни, без вирішення якої економічна політика як у короткотерміновому, так і у довгостроковому плані приречена на неефективність, а то й повний провал.

Подолання "тінізації" економіки необхідно розуміти не як її знищення взагалі, а як поступовий процес декриміналізації шляхом створення правової основи і відповідних умов для обмеження її поширення та подальшої легалізації, адже світова практика доводить, що тільки адміністративними та пропагандистськими методами цієї проблеми не вирішити. Тому необхідний виважений і науково-обґрунтований підхід до визначення шляхів вирішення цієї проблеми та створення відповідних правових засад. Чим швидше держава буде спроможна занурити власну економіку, що реформується, та всі суб'єкти ринкових відносин у нове, достатньо розвинуте і ретельно опрацьоване нормативно-юридичне середовище, тим більше з'явиться можливостей для встановлення контролю над "тіньовими" процесами та подолання небезпечних наслідків "тінізації" економіки. Яким же чином можна впливати на процес подолання "тіньової" економіки і яких законів не вистачає, щоб шляхом створення необхідного правового тиску вирішити цю проблему? Насамперед необхідно розробити і впровадити закони з прямим економічним ефектом, що повинні спрямовуватись на активну ліквідацію найбільш поширених злочинів, які в Україні домінують, а саме: використання державної власності (капіталу, фінансів, природних ресурсів, бюджетних ресурсів) з метою особистого та групового збагачення; фінансове шахрайство; нечесний бізнес; псевдопідприємництво; псевдобанкрутство тощо. На шляху вдосконалення законодавчої стратегії подолання "тінізації" економіки особливу увагу необхідно приділити питанням оперативної розробки і затвердження законодавчих актів, спрямованих на попередження тіншових і кримінальних проявів та на адекватне покарання суб'єктів економічної діяльності відповідно до рівня соціально-економічної безпеки їх діяльності.

Проте, діалектика засвідчує також, що не варто надмірно переоцінювати силові, карні та заборонні заходи, які має здійснювати держава в напрямі локалізації тіншової економічної діяльності. Треба врахувати, що в багатьох випадках ця діяльність є об'єктивною захисною реакцією суб'єктів ринку на неможливість свого існування в рамках офіційної економічної та не виваженої правової регламентації. Так, наприклад, посилення репресивних переслідувань резидентів України за тіншову економічну діяльність, що не є посправжньому суспільно-небезпечною, спричиняє появу якісно нових, складних та більш досконалих схем "тінізації", а також активізації процесів еміграції капіталу та висококваліфікованих фахівців. Ця тенденція є особливо небезпечною, оскільки вона зменшує і без того досить обмежений економічний потенціал держави. Тому необхідна чітко окреслена і виважена політика щодо визначення суті і змісту економічних правопорушень та прийняття відповідних юридичних актів, спрямованих на їх обмеження та знешкодження. Від того, чи будуть спроможні структури відрізнити та раціонально диференціювати "тіньові" правопорушення за рівнем їхньої об'єктивної соціальної безпеки та економічної шкоди, і відповідно застосувати до них диференційовані санкції, буде передусім, залежати створення необхідних умов для подальшої легалізації тимчасових учасників "тіньового" підприємництва. Тобто йдеться про ті суб'єкти тіншової економіки, діяльність яких не нанесла знач-